

УДК 821.161.2.091(092)М. Рудницький

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА М. РУДНИЦЬКОГО 1920–1930-Х РР. І СУЧАСНА КОМПАРАТИВІСТИКА

Лілія Сирота

*Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника НАН України,
вул. Стефаника, 2, м. Львів, 79000*

Проаналізовано літературознавчі статті М. Рудницького 1920–1930-х рр. крізь призму компаративістики. У цих працях М. Рудницький прагнув виробити наукові засади компаративних досліджень.

Ключові слова: М. Рудницький, компаративістика, 1920–1930-ті рр.

Український письменник, літературознавець, літературний і театральний критик, перекладач, редактор Михайло Рудницький багатогранно вписаний в українську культуру. Особливо об'ємний літературно-критичний і літературознавчий його спадок. Він присвячений найрізноманітнішим письменникам різних століть – американським, західноєвропейським, російським й українським. Як засвідчує бібліографія, праці М. Рудницького вивчало небагато українських дослідників. Виділимо монографію “Критики й критерії” М. Ільницького, у якій в одному з її підрозділів під назвою “Від ідеї до форми” проаналізовано теоретичний здобуток цього дослідника [1]. Однак у підручнику “Порівняльне літературознавство”, який уклали В. Будний і М. Ільницький, чомусь про компаративіста М. Рудницького є лише кілька невеликих згадок [1, с. 7, 47, 228, 245]. У 2009 р. у Львівському національному університеті ім. Івана Франка відбулася урочиста академія (матеріали не опубліковано) з нагоди 120-річчя від дня народження М. Рудницького, на якій значну увагу було приділено перекладознавчому та літературознавчому його спадку.

Праці М. Рудницького створено в межах загальних тенденцій розвитку світового літературознавства і театрознавства та критики того часу, їм притаманні усі характерні їхні риси. Однак умови тогочасного культурного, політичного й економічного середовища Галичини дають змогу говорити і про їхню специфіку. У нашій статті проаналізуємо саме дослідження й праці літературно-критичного жанру, які опубліковано у відомій львівській газеті “Діло” і найбільш повно відобразили наукові й естетичні орієнтири М. Рудницького і міжвоєнного часу. Його увага до світової літератури значно більша, ніж до української, і зумовлена двояким становищем критика у чужомовному духовному контексті.

У своїх студіях М. Рудницький не лише закріплював – на матеріалі чужоземного та українського письменства – тогочасний рівень теоретичного мислення, для якого характерне всебічне охоплення об'єкта дослідницької уваги: психоаналіз, історизм,

типологія, компаративістика, феноменологія (польська львівська школа і Р. Інгарден), структуралізм пражського гуртка “Слово і словесність”, – а й розвивав їх. Тобто інтерес до творчості класиків і письменників-сучасників у М. Рудницького виникав не лише з популяризаторською метою, а й був наміром утвердити нові наукові принципи аналізу художнього твору в українській Галичині і, зокрема, зміцнити власну методологію, прив’язавши її до компаративістики. Як зазначив М. Рудницький 1926 року: “... досі нема ще науки як пізнавати талант і смак. Їх треба мірити шириною власного таланту та смаку” [23]. Він акцентував на важливості оформлення існуючих практик в окрему літературознавчу дисципліну і наголошував на ролі інтелекту дослідника у цьому процесі: “... щоби сказати щось цікавого про твір, треба розумітись на всесвітній літературі, мати власний світогляд, знання... талант” [24].

Відсутність інформації про світову модерну літературу у львівських періодичних виданнях, – на думку М. Рудницького, це один з найбільших недоглядів видавців, редакторів і перекладачів. Переклади – важлива основа успішного розвитку компаративних студій. “В інших народів кипить великанська творча праця. Нема місяця, щоби світ не цікавився якимсь новим великим твором, розхапуваним у мільйонах примірників. Умирають великі письменники, одержують нагороди, нові слави, святкують ювілеї заслужених європейських авторів – про все це у “Літ.[ературно]-Наук.[овому]-Вістнику” ні чичирк! А коли вже навіть вуличні листки закричать про смерть А. Франса, тоді наш літературний світильник перекладе неоригінальну, пересічну статтю невідомого критика, так, немов би про Франса не було півсотки першорядних критичних нарисів справжніх великих критиків!” [11]. І як висновок думка про те, що у Галичині існує певне відмежування “від актуальних подій на європейському овиді” [11]. У рецензії на книжку М. Зерова “До джерел” М. Рудницький зазначив, що галицькі письменники втратили дуже багато, не цікавлячись російською та польською літературами, зокрема, на його думку, західноукраїнська література відстала у розвитку від наддніпрянської на чверть століття. “Вона [західноукраїнська література – С. Л.] відмежована потріпаним китайським муром від усяких впливів. Польська література ще тиняється по наших хатах у виді випозичуваних книжок, здебільша перекладів з чужинних літератур – для розсіяння родинної нудьги. Російська книжка є навіть рідкістю... Німецька, крізь яку буцім-то скапували на нас колись краплі європейської культури, починає належати до тих, яку треба би читати із словником, бо... німецька мова також не стоїть на місці” [21, с. 3], – робить висновки М. Рудницький. Далі він зауважив, що в Галичині не знають і наддніпрянської літератури й погодився з М. Зеровим у тому, що потрібно користуватися усім надбанням світової літератури, якщо хочемо розвинути свою. Отже, широке ознайомлення з творами світової літератури та працями зарубіжних літературознавців – важливий момент аналітичної інтерпретації творів і крок до розвитку літературознавства й власне компаративістики як науки.

Серед множини мотивів уваги М. Рудницького до світового письменства домінують ті, які безпосередньо стосуються особистості критика: непримиренність з провінціалізмом, поцінування якісної художньої літератури, інтелектуалізм, логізм, адже М. Рудницький навчався у Сорбонні й деякий час жив в Англії. Це часто призводило до різкої критики художніх книг галицьких письменників, оскільки він прагнув не тільки навчити молодих митців майстерності, а й піднести українську літературу

до світового рівня, надихнувши її інформацією про все найкраще і найновіше, що є у культурі інших народів і про що знав він. У розвідці “Журнали, видавці та література” львівський критик писав, що в західноукраїнській літературі немає навіть “двох-трьох людей, які вміли би прорубати в трухлявих стінах нашого загумінка кілька вікон на широчезний овид європейської творчості” [8]. Тобто, писав, що загублена практика перших модерністів (представників “Молодої Музи”), які не соромилися запозичувати модерністські нововведення й широко популяризувати їх у Галичині.

У статті “Лаври та лавреати: З нагоди нової нагороди Нобля” М. Рудницький подібно спостеріг, що серед його сучасників – “одиниці, які мають сякі-такі претенсії стежити за розвитком європейської літератури і ті, що не мають ніяких претенсій, навіть щодо рідної, мусли бути дещо інформовані...” [15, с. 2]. У цій же статті він зазначив, що на той час у західноукраїнській літературі немає письменника, який давав “би нам притоку до заздросів”, що він висунутий на Нобелівську премію. Роздумуючи, чому це так, він писав, що кандидати на цю премію “мусять зростати в умовинах, які бодай дозволили би письменникам видавати свої твори на рідній мові та в перекладах... Лишається їм... лектура творів чужих письменників, під яких повинні вчитись уміння творити на те, щоби з цього жити і жити на те, щоби творити” [16]. М. Рудницький закликав сучасників вивчати іноземні мови, оскільки, на його думку, мова – це ознайомлення не лише з іноземною культурою, а й спосіб ширше глянути на чуже і багатше висловлюватися на рідній мові [19]. Спостерігаючи байдужість галичан, робить жорсткий висновок: західноукраїнська література переживає “голодову засуху” [11].

Звертаючись до західноєвропейських модерністів, М. Рудницький не завжди переслідував мету показати переваги того чи іншого західноукраїнського письменника на тлі здобутків зарубіжної літератури, щоб, наприклад, увиразнити українську національну самобутність. Здебільшого він критикував, вказував на недоліки творчості своїх сучасників, уникаючи такої стрижневої для повоєнного часу лінії літературознавчих досліджень і критики, як пафозність.

У статті про творчість Осипа Маковея М. Рудницький зазначив, що головне для митця не мати талант, а вміти його розвивати: “Нема кращого доказу молодости для письменника як те, що він у силі розвиватись по довгих літах літературної праці” [26]. Розвиватися для М. Рудницького означало, зокрема, пізнавати іноземну літературу, вміти порівнювати, зіставляти. Йому самому ніколи не бракувало фактів для порівнянь – сучасних чи історичних, що різною мірою нагадували про оригінальність і високий професіоналізм зарубіжних письменників, рідше – українських. На його думку, порівняння повинні зачепити за живе сучасників і жити у їхній свідомості чи домінувати у дослідницькій праці. Він навіть пропонував колегам тематику наукової роботи. Ось одна з них: “Стефанік і Черемшина споріднені з сорелівсько-бергзонівсько-ніцшеанським світоглядом – безсмертна тема на відчит” [17]. А спостерігши в експериментах В. Бобинського з класичною строфою французькі впливи, цей критик хвалить молодого львівського поета за те, що він не посоромився “... схопити щось з подиху натхненного красномовства Бальзака” і дав новий зразок “майстерної будови та гнучкості слова в одній з найважших поетичних форм” – вінку сонетів [14]. Отже, по-різному мотивуючи потребу читання іноземної літератури, її вивчення, М. Рудницький ці процеси обов’язково пов’язував з формуванням порівняльно-зіставної методики.

Щоб не бути голослівним, критик часто цитував художні твори, коли зауважував, що той чи інший митець, свідомо чи ні, зазнавав впливів, використовував у своїй творчості відомі образи для порівняння й зіставлення. Аналізуючи творчість Валерія Брюсова, він написав, що це досить широко робили перші модерністи. Бо “найвизначніші представники... передвоєнної доби ... витворили між нею і західно-європейською творчістю перші тривкі та невпинні взаємини”. Доповнюючи свої аргументи, він показував, що і наддніпрянські письменники – М. Зеров, М. Рильський, П. Филипович – навчилися від своїх попередників і, зокрема, від В. Брюсова, “чимало тайн, невідомих донині нашим галицьким віршунам, яким вистачає старий овид або премодний футуризм” [8, с. 3]. Визнання потреби глибинного зв'язку місцевих творів із західноєвропейськими здобутками та життєвою конкретикою для українського критика незаперечне. Як би глибоко він не аналізував форму і зміст творів, порівняння та зіставлення – важлива складова його відгуків. Саме за допомогою цих прийомів М. Рудницький або підносить творчість українського митця, або відкрито говорить про його низький художній рівень.

Статті М. Рудницького невеликі за обсягом, проте чітко композиційно розчленовані. Дотримуючись єдиного порядку в аналізі та однотипності (здебільшого у рецензіях) у заголовках, він наголошував, що необхідно завжди зазначати особливості окремого твору чи всього доробку письменника. Своє компаративне дослідження він ніколи не зводив до аналізу тексту поза його контекстом. Постійні в його статтях і замітках абзаци про середовище, в якому зростав письменник, його біографію, філософію, етику. Навіть епізодично, лаконічною згадкою інформація про різні події європейських країн, інших письменників присутня чи не у кожній праці критика та підпорядкована ширшим завданням, насамперед розкриттю місця – оригінальності чи, навпаки, особливостям наслідування тої чи іншої манери галицького письменника. Розкриваючи специфіку творчості гумориста-сатирика Аркадія Аверченка, він віднаходив зв'язок з гоголівським сміхом: як і в М. Гоголя, – щирий, глибокий, без прямого моралізування. З'ясовуючи джерела його сміху, М. Рудницький звертався до західноєвропейської літератури. Як і у французьких письменників, львівський критик у А. Аверченка спостеріг легкість форми, тісний зв'язок із життям і “відразу до традиційних поз і святощів” [7]. А щоб розкрити протиріччя світогляду цього автора, він звернув до американської літератури (творів М. Твена, Джерома Клапки Джерома), і цим ще виразніше наголосив на особливостях сміху А. Аверченка.

У статті “*Стефан Жеромський*” [27] М. Рудницький провів “розслідування” таємниці творчості цього письменника. За допомогою порівняння дослідник з'ясував, що його “таємниця”, як тоді називали “хист відчувати межі та засоби свого таланту” [27], а для дослідника це назвати основні риси, цілі творчості, полягає у ліризмі різної тональності, що ґрунтується на неповторних переживаннях С. Жеромським свого часу. Тобто С. Жеромський, як ніхто з польських поетів, своєю творчістю був міцно закорінений у проблеми суспільного життя і робив це надзвичайно майстерно, постійно еволюціонуючи та не перетворивши літературу у публіцистику. До цього висновку М. Рудницький прийшов порівнявши його твори з творами С. Виспянського, С. Пшибишевського, Я. Каспровича, Л. Стаффа, В. Реймонта і В. Серошевського. Львівський критик високо цінує творчість усіх поляків, однак на перше місце ставив С. Жеромського.

Роздумуючи про широкі можливості компаративного вивчення літератури, М. Руд-

ницький прагнув з'ясувати, що ж означає принцип “вибрати” у компаративістиці та як потрібно вибирати матеріал для порівняння. Зокрема він писав: “вибирати” може означати: зупинитись свідомо на якомсь готовім, відомім зразку літературної форми і на якомсь нижчій рівні ідеології, маючи перед собою рівень читача” [18]. Тобто порівняння можна проводити з метою простішого роз’яснення форми та змісту аналізованого тексту.

У рецензії на трилогію Б. Лепкого “Мазепа” М. Рудницький наголосив на можливих прогалинах цього методу, коли порівняння добрано неточне або надто загальне. У цій рецензії він – один з перших українських літературознавців, хто звернув увагу на теоретичну коректність і наукову точність компаративістичних досліджень. Критик наголошував на важливості їх обох, ніби передбачаючи конфлікти інтерпретацій постмодерної критики. На його думку, результатом порівняння чи зіставлення не повинне бути приниження митця, акцент тільки на його слабких місцях. З поняттям етики тісно у М. Рудницького пов’язані поняття **суб’єктивності та об’єктивності критики**. Показуючи, як ця суб’єктивність може проявитися у порівняльних дослідженнях, писав: “Коли хочу видати осуд про трилогію Мазепа Лепкого, я міг би перейти довгу низку мистців європейського історичного роману, зясувати: в чім їх вартість, і прирівнявши з дотеперішніми спробами, підготувати основу для висновків” [18]. Від фаховості дослідника залежить, як він проведе паралель, тобто який твір чи постать вибере для додаткового аналізу. Порівняння у М. Рудницького завжди оригінальне й органічне: здійснене на основі аналізу широкого матеріалу і є важливим моментом його критики чи дослідження, без якого він не може зробити об’єктивних висновків.

Прогнозуючи широкі можливості компаративістики, львівський критик наголошував, що потрібно бути дуже обережним у порівнянні, зіставленні чи протиставленні, коли мова йде про художньо-естетичні пошуки західноукраїнських модерністів 1920-х рр., які в той час ще не викристалізувалися і не заявили повною мірою про себе у світі. На його думку, українська класика – придатніший матеріал для такого напряму досліджень, ніж модерні експерименти. Важливим для нього також було зруйнувати існуючий стереотип про класиків. Наприклад, порівнюючи творчість М. Коцюбинського і А. Яковсена, М. Рудницький вперше довів світоглядну і художню близькість обох [22].

Часто у газеті “Діло” друкували переклади художніх творів західноєвропейських авторів, що робив М. Рудницький, які давали можливість читачам скласти самостійну думку про той чи інший твір. Зауважимо, що на сторінках цієї газети було опубліковано надзвичайно багато перекладних творів, чого не бачимо в інших українських періодичних виданнях Західної України. У виборі перекладів, як і у дослідженнях та критиці М. Рудницького, домінувала мета показати характерне у житті письменника, його творчості. Етапи пошуків українських письменників співставлялися з долями і пошуками зарубіжних авторів, тому показовим є увага до письменників-вигнанців і письменників, які, незважаючи на складні умови життя у своїй країні, підносили її культуру до світового рівня, як наприклад, Данте Аліг’єрі, Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, П. Меріме, А. Міцкевич, Вольтер, К. Чапек, А. Франс, Г. Гауптман, Дж. Конрад та ін.

Застосування порівняння чи типології у модерних пошуках, за словами М. Рудницького, спричинює “непорозуміння” [18]. Зокрема, через неосвіченість читачів. А також, про що вже йшлося, як і будь-яка інша наука, компаративістика також залежна

також від інтелектуального рівня дослідника – широкого знання іншої культури. Лише за однієї умови читач стає байдужий до компаративної та іншої інформації у статті про той чи інший твір чи про його автора – коли цей твір справді йому цікаво читати, тоді йому не важливо, що пишуть критики про них. “Мені не раз доводилося чути голоси, що порівняна метода може бути добра всюди, але не в нас. І в цьому є зерно правди. Коли наш читач, беручи в руки рідну історичну повість, не знає Вальтер Скотта, Бальзака чи Фльобера, або й читавши їх колись, уміє про них під час рідної лектури забути, що його обходять критичні порівняння?” [18], – так писав М. Рудницький про байдужість читачів до компаративного висвітлення предмету, а відтак, про неповне акумулювання та переосмислення читачів різноманітного культурного й інтелектуального досвіду з обсягу літературної, перекладацької та популяризаторської практик, що для праці науковця-компаративіста мало негативне значення. Для нього важливо, щоб його інтелектуальна порівняльно-зіставна робота не була марною, тобто, щоб проведені паралелі реалізувалися у свідомості читача, продукували чимало вражень, нові аналогії, інтерпретації. Спроби М. Рудницького віднайти рівновагу між національними явищами й духовними вимогами поступу міжвоєнної культури не завжди були успішними – перше часто програвало другому, що, на нашу думку, відштовхувало читача від його доволі гострих негативних оцінок і високоінтелектуальних теоризувань. Наприклад, коли М. Рудницький в одній з рецензій глибше проаналізував та детальніше зупинився на особливостях композиції творів Б. Лепкого і Г. Флобера, то зазначив, що Лепків “Мазепа” наслідує французький сюжет [18]. Це пряме зіставлення спрямовувало до скептичної рецепції західноукраїнського модерного письменства. Відтак в уявленні читача повоєнні модерні пошуки довгий чапоставали як досить складний, розмаїтий, інколи поляризований духовний світ. І лише у другій половині 1930-х рр. відбулися зрушення в інтерпретації цього корпусу художньої літератури, зокрема його наближення до світового рівня.

Є у М. Рудницького праці, в яких він критикує порівняльний метод, який застосовують інші критики, зокрема польські. На його думку, вони вживали таке порівняння, яке збіднювало художню манеру письменника, виділяли “мотиви далекі від прикмет його творчості” [4]. Наприклад, у посмертній замітці про життя та прозу В. Реймонта М. Рудницький не опирався на відомі оцінки, а самостійно провів паралелі на різних рівнях письменницької творчості. Особливо багато покликався на французько-англійську літератури. Зокрема часто звертався до авторитету О. де Бальзака, Е. Золя, коли говорив про епізм творчості польського письменника. В. Реймонт відрізняється від своїх сучасників не натуралізмом, а на переконання М. Рудницького, імпресіонізмом, ігноруванням суспільної проблематики.

Звертаючись до порівнянь, М. Рудницький вагомо інформативно розширював свої тексти, робив їх відкритими до міркувань у різних художніх площинах і географічних регіонах, адже метою компаративістики є, за М. Рудницьким, “простягти за ними [талантами – Л. С.] нові обрії, розбудити нові ідеї та зворушення” [25]. Нові можливості компаративістики М. Рудницький розкривав, коли писав про особливості скандинавської літератури, робив висновки про її феноменальність на значному широкому матеріалі. Роздумуючи, чому Нобелівську нагороду отримало так багато представників цього регіону, львівський критик зазначав, що і С. Ундсет, і К. Гамсун зверталися до вирішення

корінних проблем людського буття і тому їхні твори привернули увагу всього світу: "...північні літератури, найкраще відомі шведсько-норвезьким установам, є в виїмково кориснім становищі. Тільки цією обставиною можна пояснити собі, що минулорічну нагороду дістала норвезька письменниця Сігрід Ундсет, дарма, що недавно нагородили норвежця Кнута Гамсуна, а весь талант Ундсет не можна й прирівнювати з останніми кандидатами з інших країн, такими як нпр. еспанець Унамуно або Мережковський" [5].

У статті "Два поети – два контрасти: Рішпен і Рільке" [9] критик, зіставляючи життя і творчість представників різних національних літератур і різних за предметом художнього зображення – француза й німця, – доводив перспективу і такої компаративістики. На його думку, один спрямований до суспільних проблем, інший – до свого внутрішнього світу. Спільне – обоє талановиті й вірні своєму народові. Найбільшу увагу у цій статті М. Рудницький зосередив на зіставленні середовищ, у яких зростали ці письменники і зробив висновок про те, якою різною може бути доля талантів. У цій праці він закликав читачів самостійно порівнювати, а відтак робити висновки, назвавши їм лише імена різних письменників. Однак найчастіше робив це сам.

Критик порівнював також творчість українських письменників по різні боки Збруча, що було нехарактерно тогочасній критиці. Наприклад, поезію Г. Чупринки і галичан. Його висновки, як-от: ніхто з них не піднісся до європейського рівня – хоча й надто загальні, однак стосувалися усього західноукраїнського регіону і показували його специфіку без відокремлення авторів від їхнього контексту. Охоче М. Рудницький зіставляв твори молодих львівських поетів з художнім здобутком І. Франка, що також було новаторством з його боку. Наприклад, віднаходив вплив Каменяра на поезію молодого Ю. Шкрумеляка [12]. Інколи зіставлення стосувалися різних творів – прозових, драматичних – одного і того ж письменника, наприклад Я. Галана [6]. Порівнюючи місцевих письменників, львівський критик завжди акцентував на відповідності чи невідповідності художнього зображення до задуму автора.

Показ ідейно-естетичної відстані між твором письменника, якого рецензують, і його попередниками чи сучасниками, а також зближення одного автора з іншим становить для М. Рудницького принципову наукову засаду. Беручи до уваги все, що йому потрібно для об'єктивної оцінки, – навколишнє середовище, психологію митця, світогляд, напрями творчості, ідеї, тематику, образи, мову творів тощо – М. Рудницький проводив порівняння здебільшого у діахронному зрізі. З цієї практики випливала думка про твір як національне явище, закорінене у західноєвропейську культуру, її історію. Це також означало, що сучасність він мислив як момент історії.

Порівняння, зіставлення чи протиставлення для М. Рудницького – практична опора для мислення. Ними він охоплював всю епоху та творчість письменника, а відтак, з'ясував його роль у світовій і національній культурі зокрема. Він доводив, що для кожного митця вона окреслюється не єдиним намаганням "переписати" відому фавулу, а передусім сучасними мотивами і засобами в актуальній для нього дійсності, які передають щось особисте, глибоко пережите.

Також М. Рудницький помітив деконструктивні моменти у сприйнятті зарубіжної культури. На його думку, відбувається її розчинення, поверхове засвоєння в інтелектуальному галицькому просторі. Перекладний текст не завжди може бути прочитаний правильно, оскільки він позбавлений свого контексту – знань читача, творчого

підходу, друкованої інформації, критики, історії, тобто того духовного поля, у якому ці складові могли б до безкінечності взаємодіяти одна з одною та взаємозбагачуватися. Ось як у Галичині, на його думку, відбувалося засвоєння вістей про новітнє зарубіжне письменство: “Якою чужинною літературою поширює свій духовий рівень наша інтелігенція? Випадковими перекладами у чужій мові із десяти чужих мов, якими розмовляють народи байдужі нам, часто осоружні, ще частіше незрозумілі своєю історією, мораллю та творчістю... Наш духовий рівень зростає лише від зусилля... жити ідеями готового світогляду...” [20].

Своїми численними працями про зарубіжне письменство М. Рудницький формував місцеву духовну атмосферу, в якій би могли з’явитися нові таланти світового рівня. Своїх завдань М. Рудницький досягав, тісно пов’язуючи компаративний метод з елементами психоаналізу, структуралізму, феноменології. Тобто, компаративність він мислив як відкриту систему. Набувши досвіду дослідника-компаративіста, він найсистематичніше зосередився на цій теоретичній проблемі, коли аналізував творчість зарубіжних авторів на сторінках львівської газети “Діло”.

Завдання літературного аналітика, вважав М. Рудницький, – досліджувати зміст і форму твору у єдності. Критик був переконаний, що будь-який твір – не замкнена цілість, між його елементами завжди є динамічний рух співвіднесеності та інтеграції. Його спостереження над особливостями сюжетів, композиції, образів, версифікації тощо свідчили про універсальність, тобто різнофункціональність та багатство національних форм вираження. Окремі теми, ідеї, образи, мова та інші складові твору він одночасно розглядав і як такі, що входять у світову культуру, тому необхідно порівнювати і на їхніх рівнях. Потребу компаративної інтерпретації він пояснював не лише загрозою перетворення літератури міжвоєнного періоду на пропагатора національних ідей, а й високим рівнем взаємопроникнення різних модерних художніх теорій і практик: “... ми дозріли вже нині до хвилини, коли відчуваємо потребу здати собі справу із рівня нашої літератури в порівнанні з іншими народами. Кожне порівняння це пробіск критичної думки. Кожна критика основана на порівнанні двох вартостей. // Чому мусимо порівнювати? Бо відчуваємо, що поза світом, яким живемо є ще й інші світи з іншими вартостями, іншими силами. Вони приваблюють нас своїми ширшими овидами, джерелами нових вражінь, силою нових думок. Вони пригадують нам, що найдорожші наші здобутки залежні від інших сил, які панують над світом і що належимо до організму ширшого як нація, ширшого як один тип культури та одна частина світа. ... шляхи української літератури мусять бути зв’язані зі шляхами європейської або азійської творчості і що міра вартостей прикладена до нашої творчості мусить бути вислідом поглядів на те, якими шляхами йде всесвітня творчість” [13].

Аналізуючи ці думки, бачимо, що для М. Рудницького був неможливий притаманний тогочасному літературознавству нейтрально-відсторонений погляд на художній твір і постать письменника загалом. Тому він й тягнув своїх сучасників до естетичної Європи й Америки, критикував за моделювання духовності як вузького національного фрагмента, народницької моделі людини, мистецтва й часу. Компаративістика у М. Рудницького – цілеспрямована, викінчена, глобальна наукова й естетична стратегія, яка поширюється на всі сфери духовності та на всі види контактних зв’язків. Орієнтація на цей метод вела не лише до створення нових літературних цінностей, а й до усвідом-

лення свого місця у світовому письменстві, тому він закликав "... прикласти до рідної творчості міру творчості інших – старших, могутніших, щасливіших націй. Мета оцих міркувань звернути увагу земляків, що нема розвитку нації без літератури, що хоче знятись на рівень інших культурних націй їй сучасних. Нема окремих національних законів критики, як нема окремих привілеїв логіки або засобів сили для вибраних народів. Кожна література має своєрідні цінності, наче її край свої природні багатства, інше підсоння чи примхи природи" [13].

В літературних оглядах М. Рудницького привертає увагу новизна та незалежність аргументації в аналізі життєвих шляхів і творів письменників. Вони не були збіднені ніякими ідеологічними обмеженнями і це давало йому змогу встановити тісніші зв'язки західноукраїнської літератури зі світовою, які у час Першої світової війни розірвалися, а в міжвоєнний період відновлювалися не повною силою через домінуючу визвольну тематику місцевої літератури.

Думки М. Рудницького щодо важливості інформації про світове письменство і компаративістичне вивчення літератури викладені в окремих статтях, а також висловлені й у рецензії на книжку Л. Білецького "Основи української літературно-наукової критики". Цю публікацію можемо уважати однією з програмних у його науковій позиції. Для М. Рудницького розвиток українського літературознавства немислимий без знання світової літератури, філософії, тому він схвалив спробу Л. Білецького "зв'язати досліди над нашою літературою з ідеями європейських критиків, а навіть філософів" [23]. У відгуку на книжку Л. Білецького М. Рудницький висловив стурбованість щодо впливів масової культури, непрофесійність критиків. У цьому контексті він розглянув компаративістику як зародження чогось нового у місцевій науці, як новий крок у розвитку західноукраїнського літературознавства зокрема. Критик наголосив на тих чинниках, що заважають їй стати справжньою наукою: "... при самостійній спробі літературно-наукової методології треба скинути весь педагогічний вантаж банальних, усім відомих фактів і предовгих цитат, а стати віч-у-віч з філософічними теоріями. ... Якже-ж критика стає у проф. Білецького (за проф. Перетцем) наукою? З неї відокремлюється елементи суб'єктивні. Суб'єктивізм спочиває в оцінці твору" [23].

У цій рецензії компаративістику М. Рудницький пов'язував з якістю ідейно-есетичного аналізу твору. Він докоряв сучасникам за суб'єктивізм у критиці, поверховість оцінок, за відрив від світового досвіду: "Першою функцією кожного історика літератури є відрізнити зерно від полови, вартісний твір від безвартного. А відрізнити значить оцінити, а оцінити значить: виявити суб'єктивний погляд, а суб'єктивний погляд, це наслідок наскрізь індивідуального смаку. А індивідуальний смак не має права існувати в науці. І він не існує" [23]. Цікавили М. Рудницького різні методології вивчення художнього твору, однак він зауважив, що ще не створено такої, яка б давала змогу уникнути суб'єктивності, спрощеності в аналізі. З його думок видно, що компаративістика – одна з тих наукових методик, яка якнайбільше залежна від інтелектуального рівня дослідника, пов'язана з його орієнтацією на ліпші зразки світового письменства, тому за її допомогою по-новому можна розкрити світові й національні надбання: "Серед наших дослідувачів літератури панує пересуд з перед двіста, що твір можна аналізувати як мертву матерію: розрізувати, мірити і класти в відповідний ящик. Пересуд цей природний, тому, що все те, що в творі живе, – світ ідей і уяви, наші професори

літератури оминають обережно, здалека. – Чому? Тому, що щоби сказати щось цікавого про твір, треба розумітись на всесвітній літературі, мати власний світогляд, знання, но і... талант” [25].

Встановив М. Рудницький свої критерії аналізу та відкинув стерильність звичних методологій – “формально-поетичну або неоклясичну, історичну, фільольогічну та психольогічну”, коли роздумував над проблемами критики: “Критичних метод є стільки, скільки талантів і скільки засобів оцінювати чужу творчість. Один і той сам критик може раз користуватись методом чисто естетичною, іншим разом філософічною чи соціольогічною, відповідно до роду твору і до мети, яку собі поклав” [25]. Тобто, кожний критик має право вибирати засоби для аналізу, поєднувати їх. Усі методології, на його переконання, лише тоді стають дієвими, коли поєднуються з талантом, естетичними смаками науковця. Він критикував статику у критиці, показуючи, що кожен критерій, прийом чи засіб оживає у руках критика, коли він творчо та логічно застосований в аналізі.

У межах українського літературознавства М. Рудницький помітно розхитував біографічну описовість, історизм, формалізм, які домінували у тогочасних дослідженнях, підпорядковував їх порівнянню. Цими ідеями він близький нам, адже компаративістика ХХ – початку ХХІ ст. не відкидає інші літературознавчі теорії загального характеру. Як і М. Рудницький у свій час не приймав засад ідеологічної інтерпретації, ця наука сьогодні відійшла від вузьких канонів і розглядає автора та його твори як унікальні мистецькі феномени. Близький М. Рудницький до француза П. Брюнеля, який образно писав 1989 р., що компаративіст повинен “зі свого місця в концерті слухати інші голоси”, а не “почути один голос у “всесвітньому контексті” [28, с. 110]. Американка А. Балакян, як і львівський критик, вважає, що завдання компаративістики – інтегрувати, співвідносити, використовувати текст у контексті [28, с. 212–219]. Польська дослідниця Д. Уліцька, представниця так званої “етичної” критики, закликає у компаративістиці повернутися до етичних досліджень – психоаналізу, епістемології, генології, стилістики (це робив у свій час М. Рудницький), оскільки інші методології не можуть дати конкретних відповідей [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: Підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
2. Ільницький М. Критики і критерії: Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст. – Львів : ВНТП, 1998. – 147 с.
3. Література. Теорія. Методологія / Пер. з польськ. С. Яковенка; Упор. і наук. ред. Д. Уліцька. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 543 с.
4. М. Р. Владислав Реймонт (Посмертна замітка) // Діло. – 1925. – Ч. 275. – С. 2. – М. Р. – криптонім М. Рудницького у львівській газеті “Діло”.
5. М. Р. Кандидати на нагороду Нобля. – Діло. – 1929. – Ч. 237. – м. р. – криптонім М. Рудницького.
6. М. Руд. “Кооператива Український Театр” під дир. Й. Стадника. “Вантаж” песа на 3 дії, Я. Галана // Діло. – 1928. – Ч. 280. – С. 5. – М. Руд. – криптонім М. Рудницького.
7. Рудницький М. Аркадій Аверченко // Діло. – 1925. – Ч. 62. – С. 3.

8. Рудницький М. Валерій Брюсов // Діло. – 1924. – Ч. 233. – С. 2-3.
9. Рудницький М. Два поети – два контрасти: Рішпен і Рільке // Діло. – 1926. – Ч. 13. – С. 2–3.
10. Рудницький М. Журнали, видавці та література // Діло. – 1925. – Ч. 105. – С. 2.
11. Рудницький М. Журнали, видавці та література // Діло. – 1925. – Ч. 106. – С. 2.
12. Рудницький М. З нових книжок: Два поета // Діло. – 1926. – Ч. 72. – С. 2.
13. Рудницький М. З проблем літератури: Наш рівень дискусії // Діло. – 1931. – Ч. 153. – С. 3.
14. Рудницький М. (рец.): Карманський П. За честь і волю; Бабій О. Поезії; Бобинський В. Ніч кохання // Діло. – 1923. – Ч. 183. – С. 7.
15. Рудницький М. Лаври та лавреати: З нагоди нової нагороди Нобля // Діло. – 1924. – Ч. 258. – С. 2–3.
16. Рудницький М. Лаври та лавреати: З нагоди нової нагороди Нобля // Діло. – 1924. – Ч. 259. – С. 2.
17. Рудницький М. Літературно-наукові непорозуміння // Діло. – 1925. – Ч. 160. – С. 2.
18. Рудницький М. Мазепа // Діло. – 1926. – Ч. 242. – С. 2.
19. Рудницький М. Наука чужих мов: Наша традиція // Діло. – 1924. – Ч. 200. – С. 2.
20. Рудницький М. Наш життєвий рівень. – Діло. – 1928. – Ч. 56. – С. 2.
21. Рудницький М. Недоступні джерела (Микола Зеров: До джерел) // Діло. – 1926. – Ч. 266. – С. 2–3.
22. Рудницький М. Поет у змаганні з прозою: У 15-ліття смерті Коцюбинського // Діло. – 1928. – Ч. 101. – С. 3–4.
23. Рудницький М. Претенсії літератури до науки: Замаскована суб'єктивність // Діло. – 1926. – С. 144. – С. 2.
24. Рудницький М. Претенсії літератури до науки: Критики і професори // Діло. – 1926. – Ч. 145. – С. 2.
25. Рудницький М. Претенсії літератури до науки: Критика і професори літератури // Діло. – 1927. – Ч. 144.
26. Рудницький М. Примруженим оком: (Оповідання О. Маковея. “Новітня бібліотека” Ч. 44) // Діло. – 1923. – Ч. 22. – С. 3.
27. Рудницький М. Стефан Жеромський // Діло. – 1925. – Ч. 265. – С. 2.
28. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / За заг. ред. Д. Наливайка. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – 487 с.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

THE LITERARY CRITICISM BY M. RUDNITSKY IN 1920–30S AND MODERN COMPARATIVE STUDIES

Lilija Syrota

*The V. Stefanyk Lviv Nacional Scientific Library of the Ukraine of the NAS of the Ukraine,
2, Stefanyk Str., Lviv, Ukraine, 79000*

The article analyses the works of literary criticism written by M. Rudnytsky in 1920–30 s from the standpoint of comparative studies. In these work, he tried to elaborate the scholar basis of comparative studies.

Key words: M. Rudnytsky, comparative studies, 1920–30 s.

**ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА
М. РУДНИЦКОГО 1920–1930-Х ГГ.
И СОВРЕМЕННАЯ КОМПАРАТИВИСТИКА**

Лилия Сырота

*Львовская национальная научная библиотека Украины
имени В. Стефаника НАН Украины,
ул. Стефаника, 2, г. Львов, 79000*

Проанализированы литературоведческие статьи М. Рудницкого 1920–1930-х гг. сквозь призму компаративистики. В этих работах М. Рудницкий стремился выработать научные основы компаративных исследований.

Ключевые слова: М. Рудницкий, компаративистика, 1920–1930-е гг.